

Udvari István

(1950. VII. 14. – 2005. XI. 9.)

1950. július 14-én született a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tornyospálczán. Általános iskolai tanulmányait Eperjeskén végezte, majd Mándokon érettségizett. 1975-ben szerzett történelem–orosz szakos diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Egyetemi tanulmányait követően Kisvárdán, a Bessenyei György Gimnáziumban tanított 1978-ig. 1978-tól dolgozott a Nyíregyházi Főiskolán, illetve jogelőd intézményében, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. 1981-ben megvédett bölcsészdoktori értekezését *A bács-szerémi (jugoszláviai) ruszinok nyelvének hungarizmusai* címmel írta. 1987-ben *A kárpátukránok (ruszinok) XVIII. századi hivatalos írásbelisége* címmel készítette el kandidátusi értekezését. A magyarországi szlavisztika egyik úttörője, Hodinka Antal akadémikus emlékére 1993-ban Nyíregyházán nemzetközi konferenciát szervezett, melynek alkalmából nyolc kiadványt szerkesztett. Ilyen pl. Hodinka Antal *Ruszin-magyar ígetára* (1991), Hodinka összegyűjtött kéziratainak megjelentetése, az 1923-as *Утцюзнина, газдуство и прошлостъ южнокарпатськихъ русинувъ* reprintje (2000). Életének már utolsó hónapjaiban írt előszót Hodinka Antal *Час зурше ги вода...* c. (2005) ruszin nyelvű szövegeiből összeállított kötetéhez. 1995-ben a szegedi József Attila Tudományegyetemen szláv nyelvtörténetből habilitált doktori fokozatot szerzett, ugyanekkor a JATE magántanára lett. 1996 tavaszán *A Mária Terézia korabeli úrbérrendezés szlovák nyelvű kéziratok forrásai. Szepes és Zemplén vármegyék* címmel pályázatot nyújtott be az MTA doktora fokozat elnyerésére, mellyel 1997-ben akadémiai doktori fokozatot szerzett.

1989-től főiskolai, 1997-től egyetemi tanár volt, 1997-ben elnyerte a Széchenyi professzori ösztöndíjat. 1990 és 1992 között a Bessenyei György Tanárképző Főiskola tudományos főigazgató-helyettesi státuszát is betöltötte, majd alapító tagja lett az ELTE BTK Nyelvészeti Doktori Iskolájának. A KLTE Szláv Filológiai Intézetében és az ELTE Szláv Filológiai Tanszékén a PhD-képzés alprogram-vezetőjeként képviselte a főiskolát. 1997-ben a Kárpátaljai Minerva, 2001-ben a *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* c. szlavisztikai akadémiai folyóirat szerkesztőbizottságának tagja lett. 1997–1999 között volt tagja a KLTE Doktori Habilitációs Bizottságának, majd pedig a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara Habilitációs Bizottságában működött közre (1999–2001). Udvari István 2003 áprilisától belső alapító tagja volt a Veszprémi Egyetem interdiszciplináris doktori iskolájának, ugyanettől az évtől ügyvivői szakértője is volt az egyetemnek, melyre 2004-ben egyetemi tanári kinevezést nyert.

A főiskolán előbb az Orosz Nyelv és Irodalom Tanszék munkatársa volt, majd tanári életművének fókuszaként 1992-ben alapította meg és készítette föl eredményes akkreditációra az Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéket. Az egység 1993 őszétől 1999-ig főiskolai szintű tanszékként működött, de Udvari István munkájának gyümölcseként 2000-től akkreditálta az intézmény egyetlen egyetemi jogú tanszékeként a Magyar Akkreditációs Bizottság. Az Ukrán és Ruszin

Filológiai Tanszék a hungaro-ruthenisztika egyik bel- és külföldön egyaránt számontartott hazai műhelyévé vált. A tanszékalapító Udvari István ezzel az ukrán és ruszin kultúra országosan is egyik legjelentősebb centrumát építette ki az ország keleti területén, közel e nyelvek és kultúrák anyaországaihoz. Az ő irányításával a tanszék nemzeti méretekben is meghatározó tudományos teljesítményt nyújtva könyvek, jegyzetek, szótárak, néprajzi, történeti, nyelvészeti, vallástörténeti tanulmányok sokaságát jelentette meg, amelyek elsősorban az ukrán szakos hallgatók képzésének alapjait voltak hivatva szolgálni.

Udvari István egész munkássága során rendkívül nagy figyelmet szentelt az interetnikus folyamatoknak, a történeti Magyarországon egymással szoros nyelvi és kulturális kölcsönhatásban élt népek érintkezésének. Egyéni kutatásai a bács-szerémi ruszinok magyar jövevényszavainak vizsgálatával kezdődtek, amelyből szervesen nőtt ki a többi kutatási téma. Erről ő maga így vallott: „A bács-szerémi ruszinok nyelvének hungarizmusai témaköre elvezetett a ruszin településtörténethez, az egykor szórványokban élt ruszinok nyelvi emlékeihez. A magyarországi cirill betűs emlékek feldolgozása során ismerkedtem meg Hodinka Antal akadémikus kéziratok hagyatékával. A cirill betűs emlékek életrajzi, művelődéstörténeti háttérének megrajzolása során csodálkoztam rá a XVIII. századi szepességi ruszin értelmiségiekre, akik a ruszin vezető (egyházi) értelmiség zömét adták. Ennek titkát keresve tártam fel a szepességi ruszin községek Mária Terézia korabeli paraszti bevallásait. E szlovák nyelven lejegyzett fassiók nyelvezetének megértéséhez, értelmezéséhez át kellett tekinteni az úrbérrendezés egészének szlovák vonatkozásait.” A bács-szerémi és kárpátaljai ruszinok (kárpátukránok) nyelve, történelme tárgyköréből számos dolgozatot készített. Több éven át foglalkozott a Mária Terézia-féle úrbérrendezés szlovák, ruszin és délszláv vonatkozásaival. E témakörből számos cikket írt, továbbá a szlovák, ruszin és délszláv falvak, mezővárosok úrbérrendezési anyagából több kötetet állított össze. Mélységeiben tanulmányozta az ukrán nép történelmét, irodalmát, demográfiáját; ruthenisztikai kutatásaival pedig mind ukrán, mind ruszin, mind magyar vonatkozásban igazolta és részben feltárta, hogy a Magyar Királyságban élt ruszinok összekötő kapocs szerepét töltötték be az ukrán és az orosz, valamint a magyar művelődés között.

Dr. Udvari István maga elé tűzött feladatai, illetve kutatási témái organikusan épültek egymásra. Munkáinak bibliográfiája három külön füzetben jelent meg, 1993–2003. 1990–1994 között főszerkesztője volt a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei (*Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*) c. sorozatnak. A hazai ruthenisztika szervezeti kereteit, a kutatás módszereit és e szlavisztikai diszciplína prioritásait és feladatait Udvari István munkássága alapvetően határozta meg. Alapítója és szerkesztője volt a *Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia, Vice Versa, Dimensiones Culturales et Urbariales Regni Hungariae* és a *Glossarium Ukrainicum* c. sorozatoknak. A *Világirodalmi lexikon* ukrán anyagába Udvari István mintegy hatvan cikket írt, a XIII. kötettől kezdve főmunkatársként gondozta a lexikon erre vonatkozó anyagát. Többek között cikket írt Tarasz Sevcenkóról, a ruszin irodalomról, továbbá társszerzőként közreműködött az ukrán irodalomról szóló cikk elkészítésében is.

Jelentős kapcsolatokat épített ki a környező országok ukrainisztikai és ruszinisztikai műhelyeivel is (Eperjes, Ungvár, Ternopol, Kijev, Újvidék). Állandó részvevője volt a hazai, illetve külföldön megrendezett szlavisztikai konferenciáinknak. Szakmai feladatainak ellátása mellett a tudományos közéletben a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, a Modern Filológiai Társaságnak, az MTA Nyelvtudományi Bizottsága Szótártani Bizottságának, a Ruszinisták Nemzetközi Szervezetének volt tagja, a Magyarországi Ukrainisták Egyesületének pedig elnöke, mely tisztségében a magyar ukrainisták részvételét szervezte a nemzetközi szlavisztikai kongresszusokon. 1997-ben az MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Testülete által alapított Lónyay Menyhért-díjban részesült, 2004-ben pedig Hodinka Antal-émlékplakettel tüntették ki. A Professor Urat ugyanebben az évben felsőoktatás-szervező, tudományos, közéleti és nemzetközi kapcsolatokat építő kulturális munkássága alapján a Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar vezetőinek javaslatára a Nyíregyházi Főiskola rektora a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetésre terjesztette fel, amelyet azonban már nem vehetett át.

Abonyi Andrea Tímea – Zoltán András

Részlet a Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 26. című sorozatkiadvány 2010. évi kötetéből.

BRÓDY ANDRÁS
UDVARI ISTVÁN